

Avioerohakemusten kuukausivaihtelu Suomessa vuosina 1994–2015

JARI HOLOPAINEN & SAMULI HELAMA & MARIKA JALOVAARA & TIMO PARTONEN

Johdanto

Viime vuosina mediassa on kiinnitetty huomiota siihen, kuinka avioerohakemusten jättäminen ainakin joissakin maamme kärjäoikeuksissa lisääntyy niin kesän lomakauden kuin vuodenvaihteen jälkeen (Yle 2012; IS 2017; HS 2016). Vastaavallaisia tietoja on esitetty myös Ruotsista Tukholman alueelta, missä avioeron vireillepanojen huiput sijoittuivat loka- ja tammikuulle (SVT 2013). Yhdysvaltojen Washingtonin osavaltion 38 piirikunnan alueella avioerohakemuksia taas jätettiin vuosien 2001–2015 aikana eniten elo- ja maaliskuussa (UW Today 2016). Yhteiskunnallisesta mielenkiinnosta huolimatta aiheesta tiedetään vain vähän.

Suomessa avioeroa koskevat säännökset sisältyvät avioliittolakiin. Asia pannaan vireille avioerohakemuksella, jonka voi tehdä toinen puolisoista yksin tai molemmat yhdessä toimittamalla hakemuksen kirjeenä, sähköpostilla tai faksilla kärjäoikeuden kansliaan. Vireilletulopäivä on päivä, jona kärjäoikeus on vastaanottanut hakemuksen. Jos vain toinen puolisoista hakee eroa, annetaan hakemus tiedoksi toiselle puolisoista. Hakemuksen jättämisestä tai tiedoksiannosta käynnistyy kuuden kuukauden harkinta-aika, jonka jälkeen puolisoilla on kuusi kuukautta aikaa uudistaa avioerohakemus tai asia raukeaa, jolloin avioeron saaminen edellyttää prosessin aloittamista uudelleen. Poikkeuksen muodostavat tilanteet, joissa puoliset ovat asuneet keskeytyksettä erillään vähintään kaksi vuotta: tällöin heidät voidaan tuo-

mita avioeroon ilman harkinta-aikaa. Prosessin kaksivaiheisuuden ja harkinta-ajan vuoksi avioerohakemuksen jättäminen ei välttämättä johda avioeroon, ja mahdollinen avioero seuraa vasta viiveellä. Eron hakemiseen liittyy tavallisesti puolisoitten muutto erilleen, ja tämä voi joko edeltää hakemuksen jättämistä tai seurata sitä jollakin viiveellä. Käytännön toimenä avioeron hakeminen on nopea ja yksinkertainen, ja sen voi tehdä helposti vaikkapa internetistä löytyvillä ohjeilla. Esimerkiksi erityisiä perusteluja ei tarvitse esittää, ja liitännäiskysymyksistä – kuten omaisuuden osituksesta sekä lasten huollosta ja muista asioista – sopimisen tai riitelemisen voi jättää myöhempään ajankohtaan.

Suomessa avioeroja ja niiden taustatekijöitä on tutkittu eri näkökulmista (mm. Määttä 2002; Kiiski 2011; Koskela 2012; Jalovaara 2013; Kontula 2013), mutta avioerohakemusten kuukausivaihteluun niissä ei ole kiinnitetty huomiota. Tutkiessaan vuoden 1987 avioliittolain uudistuksen merkitystä Helsingin raastuvanoikeuteen jätettyjen avioerohakemusten pohjalta Risto Jaakkola (1989) esitti saapuneiden avioerohakemusten määrät kuukausittain, mutta tiedot kohdentuvat ainoastaan poikkeukselliseen vuoteen 1988. Aihetta käsittelevän aiemman tutkimuksen vähäisyyden takia työemme ensisijaisena tavoitteena on laajentaa avioeron vireillepanon ajankohtien tuntemusta koko maan osalle ja pidemmälle ajankaksolle. Ilmenevätkö avioerohakemusten suuremmat määrät tammi- ja elokuussa myös koko maan tasolla ja kaikissa kärjäoikeuksissa samanlaisina? Entä miten muiden kuukausien määrät suhteutuvat huippukuukausiin? Erityisenä mielenkiinnon kohteena on ilmiön kuukausivaihtelun toistuvuus. Kasvatko avioerohakemusten määrät vuodesta toiseen samoina ajankohtina?

Kiitos Oikeusrekisterikeskuksen henkilökunnalle aineiston koostamisesta. Tutkimus on saanut rahoitusta Suomen Akatemialta, päättönumerot 275030 (MJ) sekä 288267 (SH).

Tulosten tarkastelussa hyödynnetään ns. erovalmiuden käsitettä, jonka avulla pyrimme hahmottamaan tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa avioerohakemuksia lisäävästi juuri tiettyinä ajankohtina vuodenkierron kuluessa. Alun perin erovalmiuden käsite luotiin apuvälineeksi perheasioiden sovittelemiseen, jotta sovittelijat osaisivat arvioida, mitkä seikat osoittavat avioparin kypsymistä eropäätökseen (Nieminen 1993, 14). Tulosten tulkinnassa sovellamme itsemurhakuolleisuuden vuodenaikaisriippuvuutta selittäviä teorioita (Partonen & al. 2003; Helama & al. 2013; Holopainen & al. 2013; 2014) sekä sosiologian professori Julie Brinesin ja Brian Serafinin (2016) Yhdysvaltojen sosiologisen yhdistyksen (*American Sociological Association*) kokouksessa pitämän esitelmän ideoita perhe- ja kotirituaalien merkityksestä avioerohakemusten kuukausivaihtelun selittäjänä. Suomessa miesten itsemurhien määrä on toistuvasti huipussaan keväisin ja kesäisin, jonka jälkeen niiden määrä vähitellen pienenee (Holopainen & al. 2013). Vähiten itsemurhia tehdään helmikuussa. Naisilla itsemurhakuolemia on huomattavasti miehiä vähemmän, ja niissä on esiintynyt kaksi huippua, toinen keväisin ja kesäisin, toinen syksyisin.

Suomessa Oikeusrekisterikeskus pitää yllä rekisteriä, josta on saatavissa tietoja jätettyjen avioerohakemusten kokonaismääristä käräjäoikeusalueittain vuodesta 1994 lähtien. Vuosina 1994–2015 oli käräjäoikeuksiin jätetty yhteensä 399 929 avioerohakemusta. Käytämme kyseisen rekisterin tietoja kuvatessamme avioerohakemusten kuukausivaihtelun luonnetta Suomessa jaksolla 1994–2015.

Huiput tammikuussa ja elokuussa, vähiten joulukuussa

Avioerohakemuksia pantiin tutkimusjaksolla vireille keskimäärin 18 179 vuodessa. Eniten avioerojen vireillepanoja ilmeni vuonna 1998 (N = 18 990) ja vähiten 2004 (N = 17 662). Kuviossa 1 on esitetty avioerojen vireillepanon kuukausijakauksen koko maan osalta jaksolla 1994–2015. Eniten vireillepanoja tapahtui elokuussa (N = 37 110) ja vähiten joulukuussa (N = 26 925). Kuukausitasolla vireillepanoja oli eniten elokuussa 1994 (N = 1 953) ja vähiten joulukuussa 2001 (N = 1 053). Kuukausien välinen vaihtelu vireillepanojen määrässä oli siten huomattavasti suurempaa kuin vuosien välillä tapahtunut vaihtelu. Visuaalisesti tarkasteltuna avioerohakemusten kuukausivaihtelus-

sa voidaan havaita laskeva suuntaus elokuusta loppuvuotta kohden sekä helmikuun ja heinäkuun välillä loivasti nouseva suuntaus.

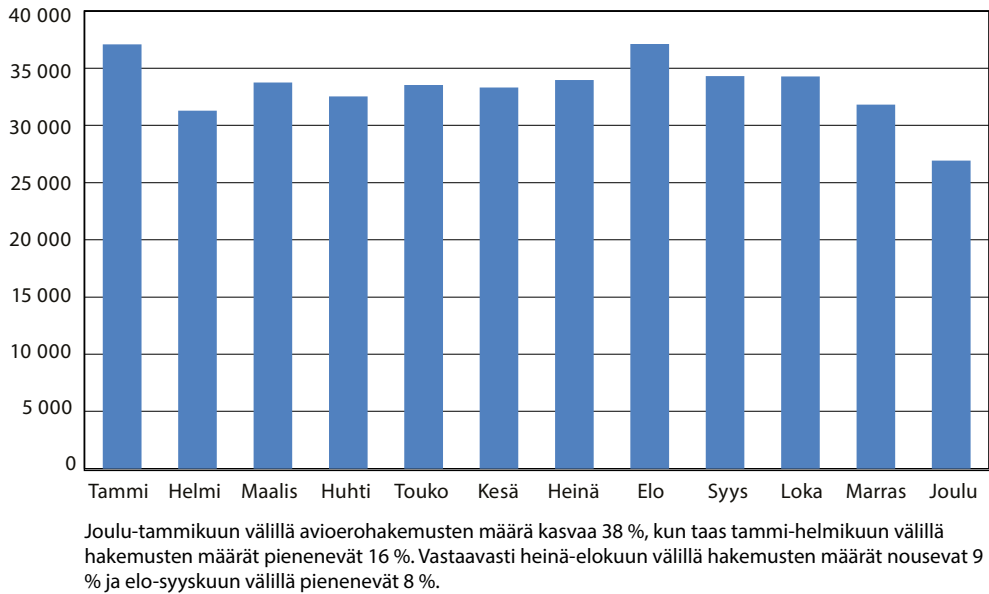
Käräjäoikeuksittain tarkasteltaessa vireillepanojen maksimimäärät ajoittuvat joko tammikuulle (15 käräjäoikeudessa) tai elokuulle (12 käräjäoikeudessa) (taulukko 1). Kaikissa käräjäoikeuksissa vireillepanoja tapahtui vähiten joulukuussa ja toiseksi vähiten helmi- ja marraskuussa.

Kuviossa 2 on esitetty koko maan osalta vuosien 1994–2015 kuukausittaiset (yhteensä 264 kuukautta) hakemusmäärät perätysten. Aikasarjaa hallitsevana, säännönmukaisena piirteenä voidaan havaita joulukuiden pienemmät ja tammikuiden suuremmat hakemusmäärät. Elokuiden taupasmäärät asettuvat sarjan keskivaiheille. Avioerohakemusten maksimi- ja minimiarvot pysyvät samoilla kuukausilla vuodesta toiseen, mikä viittaa siihen, ettei vaihtelu ole satunnaista. Sen sijaan pienemmän asukasluvun kattavissa käräjäoikeuksissa kuukausivaihtelu oli satunnaisempaa, toisin sanoen maksimi- ja minimimäärät jakautuivat tasaisemmin eri kuukausille.

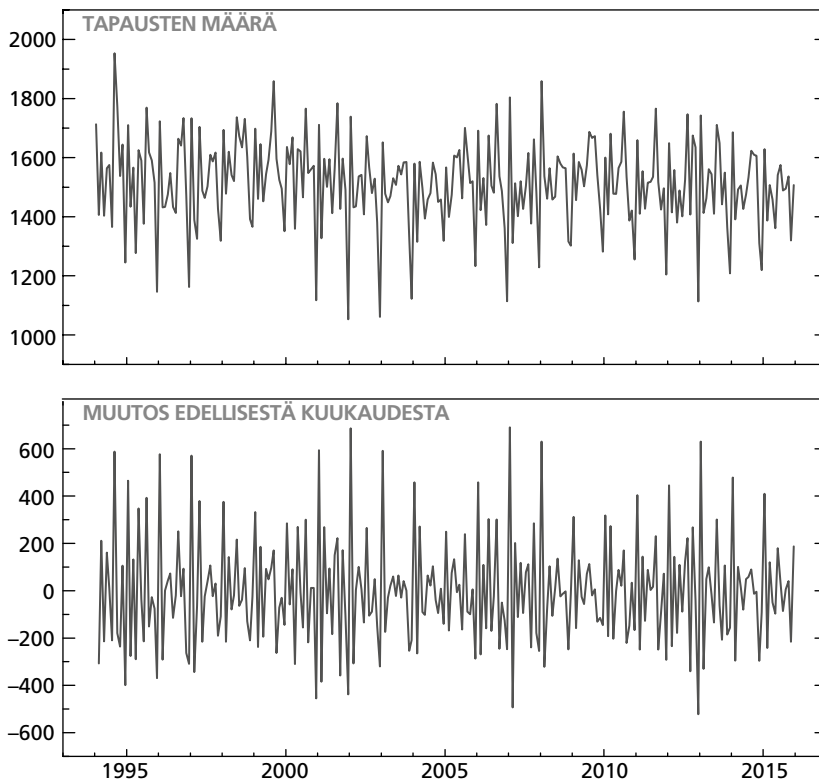
Näkökulmia tulosten tulkintaan

Avioerohakemuksen jättäminen käräjäoikeuteen ei välttämättä johda avioeroon, mutta sen voidaan katsoa osoittavan, että vahvoja päätöksiä avioliiton ja yhteiselämän lopettamisesta on jo tehty. Kuukausivaihtelu erohakemusten jättämisessä heijastelee vaihtelua erovalmiuden saavuttamisessa. Suomessa avioerojen vireillepanojen määrät vaihtelevat kuukausittain ja vuodenajan mukaan. Avioerohakemusten määrät ovat suurimmillaan koko maan tasolla toistuvasti kesä- ja joululomakausien jälkeen ja pienimmillään joulukuussa. Edelleen elokuun ja loppuvuoden välillä avioerohakemusten määrissä voidaan havaita pienenevä suuntaus ja helmi- ja heinäkuun välillä lievästi kasvava suuntaus (kuvio 1). Pohdimme aluksi tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa erovalmiuteen vuodenkierron eri vaiheissa.

Suomessa avioerohakemusten jättämisen huiput sijoittuivat toistuvasti loma-aikojen ohella kesä- ja talvipäivänseisausten jälkeiseen aikaan. Tämä voi viitata paitsi psykologisten, myös biologisten tekijöiden altistavaan vaikutukseen. Tiedetään, että hermosolujen kemiallisessa viestinsierrossa on käytössä serotoniinia vähiten syksyn ja talven aikana

Kuvio 1. Avioerojen vireillepanon kuukausijakauma Suomessa jaksolla 1994–2015.

Kuvio 2. Avioerohakemusten määrien kehitys koko maan osalta jaksolla 1994–2015 (ylempi kuvio). Alemmassa kuviossa on laskettu erotus edellisen kuukauden arvoon nähden.

Taulukko 1. Avioerohakemusten kuukausivaihtelu käräjäoikeusalueittain jaksolla 1994–2015 järjestettyä suuruusjärjestykseen

Käräjäoikeusalue	Ta	He	Ma	Hu	To	Ke	He	El	Sy	Lo	Ma	Jo
Espoon KO	1	10	3	9	8	7	5	2	4	6	11	12
Helsingin KO	2	10	4	8	7	9	6	1	5	3	11	12
Hyvinkään KO	1	10	4	7	3	8	9	2	6	5	11	12
Kanta-Hämeen KO	1	11	10	8	4	2	3	6	5	7	9	12
Pohjois-Karjalan KO	2	11	9	8	6	7	5	1	3	4	10	12
Keski-Suomen KO	1	11	9	5	7	8	3	2	4	6	10	12
Kainuun KO	1	11	10	9	8	4	2	4	7	6	3	12
Keski-Pohjanmaan KO	1	6	5	10	6	9	4	3	2	8	11	12
Kymenlaakson KO	1	11	8	9	6	5	6	2	4	3	10	12
Pohjois-Savon KO	1	11	8	9	7	6	3	2	4	5	10	12
Päijät-Hämeen KO	2	10	3	11	5	8	6	1	7	4	9	12
Lapin KO	1	10	7	6	3	8	9	2	5	4	11	12
Etelä-Karjalan KO	2	11	5	9	6	8	3	1	4	6	10	12
Etelä-Savon KO	2	10	6	11	9	8	7	1	4	4	3	12
Oulun KO	2	11	9	7	3	6	4	1	8	5	10	12
Satakunnan KO	1	11	6	8	5	9	4	2	3	7	10	12
Itä-Uudenmaan KO	2	11	7	6	9	5	8	1	3	4	10	12
Länsi-Uudenmaan KO	2	10	9	6	8	5	7	1	4	3	11	12
Etelä-Pohjanmaan KO	2	6	4	9	5	7	3	1	8	10	11	12
Pirkanmaan KO	2	11	6	10	7	8	5	1	3	4	9	12
Varsinais-Suomen KO	1	10	4	11	7	5	6	2	3	8	9	12
Tuusulan KO	1	11	5	7	9	7	3	2	6	4	10	12
Pohjanmaan KO	1	11	6	7	8	5	9	2	4	3	10	12
Vantaan KO	3	9	5	10	6	8	7	1	4	2	11	12
Ylivieska-Raahen KO	2	11	8	10	3	7	5	1	4	6	9	12
Ahvenanmaan KO	1	10	8	4	9	3	11	2	5	5	5	12
Kemi-Tornion KO	1	9	2	8	5	11	6	2	2	7	10	11
Koko aineisto	2	11	6	9	7	8	5	1	3	4	10	12

Mikäli käräjäoikeuden kuukausiarvoissa esiintyi samoja lukuarvoja, arvot saivat saman järjestyslusun.

(Lambert & al. 2002; Partonen & al. 2003). Talaiset muutokset voivat osaltaan selittää yksilöllisiä mielialan muutoksia, jotka voivat lisätä parisuhteeseen kohdistuvaa taakkaa loppuvuotta kohden. Myöskään valoisan ajan ja lämpötilojen muutokset eivät leveysasteillamme tapahdu samaan tahtiin. Valon määrä alkaa talvipäivänseisauksen jälkeen vähitellen lisääntyä, mutta lämpötilat alkavat kohota vasta keväämmällä. Ilmiö tunnetaan ns. vuodenaikojen ristivetona, jonka seurauksena kehon sisäisiin kelloihin välittyy helmi-maaliskuusta lähtien ristiriitaista tietoa elinpiirissä tapahtuvista muutoksista (Partonen 2012, 112–113; 141–143). Elinympäristön olosuhteet ja siinä ilmenevät muutokset vaikuttavat ihmiseen sekä psykologises-

ti että fysiologisesti ja ovat siten osaltaan vaikuttamassa myös elämäntilanteen muotoutumiseen. Edellytyksenä tällöin on, että elimistössä syntyy poikkeava reaktio, jollaisia voivat olla esimerkiksi ruskean rasvakudoksen aktiivisuuden muutos tai ns. sisäisen kellon rytmihäiriö joko ulkoilman lämpötilanvaihtelun tai aamunvalon niukkuuden takia (Partonen 2012, 143). Myös runsaan alkoholinkäytön, pitkän paaston ja unen puutteen tiedetään lisäävän ruskean rasvan lämmöntuotantoa, mahdollisesti ylikierroksille asti, mikä voi aiheuttaa mielialan laskua. Tämä voi johtaa käyttäytymisen muutokseen siten, että henkilö hallitsee aiempaa huonommin mielijohteitaan ja lisää esimerkiksi alkoholinkäyttöään, mikä saattaa johtaa

riitoihin ja väkivaltaan. Samoihin ajankohtiin si-
joittuvat juhlapyhät ja lomakaudet voivat kärjistää tilannetta, ruokkia konflikteja ja kriisejä parisuhteessa ja lisätä erovalmiutta juuri tiettyinä ajankohtina vuodenkierrossa.

Suuremmat avioerohakemusten määrät tammi- ja elokuussa kertonevat ennen kaikkea siitä, kuinka parisuhteen pysyvyys joutuu esimerkiksi edellä esitettyjen ilmiöiden jouduttamana helpommin arvioinnin kohteeksi juuri loma-aikoina, kun moni aviopari viettää tavallista enemmän aikaa yhdessä. Suomessa avioeron hakeminen sinänsä on helppoa ja sen voi tehdä vaivatta itsekkin, mutta osassa tapauksista eroa harkitseva puoliso haluaa selvittää ja järjestellä esimerkiksi taloudellisia ja juridisia asioita ennen hakemuksen jättämistä (Lit-
mala 2001). Esimerkiksi asiantuntija-apua, jota eroava mahdollisesti kaipaa, on helpompi saada loma-aikojen ulkopuolella, mikä saattaa kasvattaa avioerohakemusten määriä juuri lomakausien jälkeen.

Julie Brines ja Brian Serafini (2016) pohtivat Washingtonin osavaltion 38 piirikunnassa ilmenevää avioerohakemusten määrien kasvua elokuussa ja maaliskuussa ns. perhe- ja kotirituaalien kautta. Lomakaudet ovat perheille ja yhdessäololle pyhitettyä aikaa, mikä nostaa kynnystä hakea eroa juuri joulun alla. Toisaalta, jos puolisoitten yhdessäolo lomien ja juhlapyhien aikana ei vahvista parisuhdetta, voi seurauksena olla suhteen kriisiytyminen ja mahdollisesti avioeron vireillepanon käynnistyminen juuri lomakausien jälkeen. Kesälomakauden jälkeen elokuussa käynnistyvä uusi lukuvuosi saattaa osaltaan kannustaa uuteen alkuun elämässä, samoin kuin vuodenvaihde. Se, että avioeroja pantiin vireille Washingtonin osavaltiossa eniten vasta maaliskuussa, voi tutkijoiden mukaan juontua niin oman talouden järjestämisestä, asianajajan hankkimisesta kuin rohkeuden keräämisestä avioerohakemuksen jättämistä varten. On epäselvää, miksi avioerohakemusten kuukausivaihtelu on erilaista Suomessa ja Washingtonissa. Sitä voivat selittää paitsi kulttuuriset tekijät ja erot eroprosessin luonteessa, myös maantieteellinen sijainti ja sen myötä valon ja lämpötilojen vaihtelut vuodenkierrossa, jotka ovat alueiden välillä selkeästi erilaiset.

Ruotsissa ja Suomessa avioeronneisuus on tätä nykyä Euroopan unionin korkeimpia (Eurostat 2016). Suomessa vuonna 1988 voimaan tulleet lakimuutokset uudistivat avioliiton solmimista ja purkamista koskevat säännökset perusteellisesti, ja

samalla ns. syyllisyysperiaatteesta luovuttiin (Lit-
mala 2001; Hyvärinen & al. 2002). Avioeron saamiseksi on tämän jälkeen riittänyt puolisoitten yhteinen tai toisen puolison yksin tekemä hakemus. Lakimuutoksen jälkeen avioerojen määrät kasvoivat huippulukemiin vuonna 1989, jolloin eroja otettiin 14 365 (SVT 2015). Vuosina 1974–1987 avioeroja otettiin keskimäärin noin 10 000 vuosittain. Parin viime vuosikymmenen aikana avioerojen vuosittaiset määrät ovat maassamme olleet suhteellisen vakaalla tasolla. Tutkimusjaksolla 1994–2015 tuomittiin avioeroja keskimäärin 13 584 vuodessa (SVT 2015), ja avioerohakemuksia pantiin vireille keskimäärin 18 179 vuodessa.

Avioerohakemusten kuukausivaihtelua kuvaa-
via aikasarjoja ei tietääksemme ole julkaistu muissa maissa. Kiinnostavaa olisikin tietää, millaisena avioerojen vireillepanon aikasidonaisuus ilmenee eri maissa. Sama kysymys voidaan esittää myös suomalaiselle avioerojen vireillepanoaineistolle ennen vuotta 1988. Vaikuttiko syyllisyysperiaatteesta luopuminen avioerohakemusten kuukausivaihteluun, ja jos vaikutti, niin miten?

Tutkimusaineistomme tarjosi mahdollisuuden tarkastella ainoastaan avioerohakemusten kuukausivaihtelua. Kuukausivaihtelun luonteen tunteminen viikonpäivän tarkkuudella todennäköisesti parantaisi aikasidonaisuuden ja eroalttiuden kokonaiskuvan tuntemusta. Myöskään avioerohakemuksen vireillepanon tapa, miten hakemus oli käräjäoikeuteen toimitettu, ei käynyt aineistosta ilmi, kuten ei sekään, jättivätkö puoliset avioerohakemuksen yhdessä vai erikseen. Tutkimuksen ulkopuolelle jäivät myös avoerot. Avoliittojen osuus kaikista liitoista on lisääntynyt huomattavasti, ja niiden kesto on 1970-luvun vuosi-
merkittävästi pidentynyt (Pitkänen & Jalovaara 2007). Avoerojen vireillepanosta ei kuitenkaan ole käytettävissä vastaavanlaista hakemusta kuin avioeroista.

Lopuksi

Avioerojen vireillepanon aikasidonaisuutta tutki-
malla on mahdollista yrittää hahmottaa sitä, kuinka fyysiset, biologiset, psykologiset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat niin parisuhteessa kuin yksilön elämässä ja hänen elämänratkaisuisaan laajemminkin. Sisältyykö ajankohtaan biologisen tekijän altistavaa vaikutusta, joka aiheuttaa ylimääräistä taakkaa joko toiselle puolisoista tai molemmille.

mille? Kysymys ei ole mieltä vailla, sillä ihminen ei evoluutionsa aikana ole vielä irtaantunut luonnosta siinä määrin kuin usein saatetaan ajatella, vaan yksilö yhä luonnosta tuleville vaikutteille altis. Loma-aikojen ja juhlapyhien ajoittuminen vuodenvierossa voi vahvistaa ajankohtien erityisluonnetta. Kohdensimme tutkimuksemme avioerohakemusten kuukausivaihtelun tarkasteluun. Siinä ha-

vaittu toistuvuus rohkaisee tutkimaan tarkemmin hetkiä ja tilanteita, jotka sysäävät erohakemuksen jättämiseen. Viikonpäivittäisillä ja kalenteriin nivotuilla tiedoilla selitysmallit todennäköisesti tarkentuvat. Tuloksista voi olla hyötyä muun muassa perheterapiassa, kun tarkastellaan erovalmiuden kehittymistä ja ennakointia.

KIRJALLISUUS

- Avioliittolaki 13.6.1929/234. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234> (luettu 25.1.2017)
- Avioliittolaki 15.4.1987/411. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1987/19870411> (luettu 25.1.2017)
- Brines, Julie & Serafini, Brian: Seasonal Variation in Divorce Filings: The Importance of Family Ritual in a Post-Sentimental Era. <https://convention2.allacademic.com/one/asa/asa/> (luettu 8.12.2016)
- Eurostat: Marriage and divorce statistics. June 2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics (luettu 25.1.2017)
- Helama, Samuli & Holopainen, Jari & Partonen, Timo: Temperature-associated suicide mortality: contrasting roles of climatic warming and the suicide prevention program in Finland. *Environmental Health and Preventive Medicine* 18 (2013), 5, 349–355.
- Holopainen, Jari & Helama, Samuli & Björkenstam, Charlotte & Partonen, Timo: Variation and seasonal patterns of suicide mortality in Finland and Sweden since the 1750s. *Environmental Health and Preventive Medicine* 18 (2013), 6, 494–501.
- Holopainen, Jari & Helama, Samuli & Partonen, Timo: Does diurnal temperature range influence seasonal suicide mortality? Assessment of daily data of the Helsinki metropolitan area from 1973 to 2010. *International Journal of Biometeorology* 58 (2014), 6, 1039–1045.
- HS: Elokuussa erotaan eniten – taustalla usein pieleen mennyt kesäloma, sanovat tutkijat. Helsingin Sanomat 25.8.2016 <https://www.hs.fi/elama/a1472095221856> (luettu 25.1.2017).
- Hyvärinen, Heikki & Hulkko, Pekka & Ohvo, Satu: Yksityisyyden perusteet. Vantaa: WSOY, 2002.
- IS: Lomien jälkeen tulee avioeroapiikki – tässä syy. *Ilta-Sanomat* 1.6.2014. <http://www.iltasanomat.fi/perhe/art-2000000762981.html> (luettu 25.1.2017).
- Jaakkola, Risto: Avioero 1988. Lainuudistuksen ensimmäinen vuosi. Tutkimus Helsingin raastuvanoikeuteen tehdyistä avioerohakemuksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 94. Helsinki: VAPK Kamppin VALTIMO, 1989.
- Jalovaara, Marika: Socioeconomic resources and the dissolution of cohabitations and marriages. *European Journal of Population* 29 (2013), 2, 167–193.
- Kiiski, Jouko: Suomalainen avioero 2000-luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään? Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 2011.
- Kontula, Osmo: Yhdessä vai erikseen? Tutkimus suomalaisten parisuhteiden vahvuuksista, ristiriidoista ja ero-
- jen syistä. Väestöliiton Perhebarometri 2013. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 47. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy, 2013.
- Koskela, Jari: Avioero suomalaisen miehen kokema: Ero ja erosta toipuminen prosessina. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto, 2012.
- Lambert, Gavin & Reid, Christopher & Kaye, David & Jennings, Garry & Esler, Murray: Increased suicide rate in the middle-aged and its association with hours of sunlight. *The American Journal of Psychiatry* 160 (2002), 793–795.
- Litmila, Marjukka: Avioero prosessin piirteet. Tutkimus helsinkiläisistä avioeroista vuonna 2000. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 55. Helsinki: 2001.
- Määttä, Kaarina: Avioeron tuska ja helpotus. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2002.
- Nieminen, Urpu: Erovalmiuden tuntoerkit. S.14–20. Teoksessa Taskinen, Sirpa (toim.): *Itke vain sydämeini. Tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun*. Raportteja 84. Helsinki: Stakes, 1993.
- Partonen, Timo: Valosta aikaa. Sisäinen aika ja terveys. Helsinki: Gaudeamus, 2012.
- Partonen, Timo & Haukka, Jari & Lönnqvist, Jouko: Itsemurhakuolleisuus Suomessa vuosina 1979–2001. *Duodecim* 119 (2003), 1827–1834.
- Pitkänen, Kari & Jalovaara, Marika: Perheet ja perheenmuodostus. S. 115–167. Teoksessa Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija & Notkola, Irma-Leena & Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari & Jalovaara, Marika & Mäenpää, Elina & Ruokolainen, Anne & Ryyänen, Markku & Söderling, Ismo (toim.): *Suomen väestö*. Helsinki: Gaudeamus, 2007.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus, Helsinki. http://www.stat.fi/til/ssaaty/2015/ssaaty_2015_2016-04-21_tie_001_fi.html (luettu 25.1.2017).
- SVT: Fler vill skilja sig efter semestern. 20.8.2013. <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/fler-vill-skilja-sig-efter-semester?gmenu=0&mobilmeny=1> (luettu 25.1.2017).
- UW Today: Is divorce seasonal? UW research shows biannual spike in divorce filings. UW Today 21.8.2016. <http://www.washington.edu/news/2016/08/21/is-divorce-seasonal-uw-research-shows-biannual-spike-in-divorce-filings/> (luettu 25.1.2017).
- Yle: Avioero buumi alkaa pian – näin paljon se maksaa. 17.7.2012. http://yle.fi/uutiset/avioero buumi alkaa pian_-_nain_paljon_se_maksaa/6219513 (luettu 25.1.2017).